

Finlands Steriliseringslag.¹⁾

Av professorn dr. BRYNOLF HONKASALO.

I XXIII årgången av denna tidskrift har undertecknad redogjort för Finlands regerings proposition angående steriliseringslag, vilken inlämnades till riksdagen under höstsessionen år 1934 och med vissa ändringar godkändes av riksdagen vid därpåföljande vårsession. Sedan Republikens President stadfäst lagen, utfärdades densamma den 13 juni 1935 tillika med en förordning om dess verkställighet (steriliseringsförordning).

Regeringens proposition byggde på den principiella uppfattningen, att samhället t. o. m. med tvång borde kunna hindra sådan fortplantning, vilken icke kan betraktas som önskvärd ur samhällets synpunkt. Enligt propositionen skulle tvångssterilisering (med undantag för kastrering på kriminalpolitiska skäl) möjliggöras beträffande sinnesslöa, sinnessvaga, sinnessjuka och fallandesjuka på rashygieniska, ävensom beträffande personer, hörande till de tre förstnämnda grupperna, jämväl på sociala skäl. Och enligt propositionen skulle tvångssterilisering vara möjlig oberoende därav, hurvida den undermåliga personen har rättslig handlingsförmåga eller icke. Propositionen skilde sig i detta avseende

¹⁾ Av litteraturen angående Finlands steriliseringslag må nämnas: *Mäkelä*, Suomen ja muiden pohjoismaiden sekä Saksan sterilisoi- ja kastroimislainsäädäntö (Finlands och de övriga nordiska ländernas ävensom Tysklands lagstiftning rörande sterilisering och kastrering); *Planting*, Steriliseringslagen, J. F. T. 1936; *Honkasalo*, Sterilisoinnista (Om sterilisering) i Kriminalistföreningens i Finland årsbok 1934; Finlands nya lagförslag angående sterilisering, Nordisk Tidsskrift for Strafferet XXIII; Är sterilisering tillåten enligt gällande rätt? i Festskrift för Otto Hj. Granfelt 1934.

från de skandinaviska lagerna, vilka lagstiftaren i möjligaste mån sökt bygga på frivillighetens princip. Minst skilde sig det i den finska propositionen ingående lagförslaget från den svenska steriliseringslagen, som oberoende av samtycke möjliggör sterilisering på rashygieniska eller sociala skäl av sådana personer, vilka på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten äro varaktigt oförmögna att avgiva ett giltigt samtycke till åtgärden. I motiveringen till regeringens proposition framhölls även, att den principiella skillnaden i berört avseende emellan det finska lagförslaget och den svenska lagen i praktiken torde bliva mycket obetydlig vad de sinnessjuka och intellektuellt undermåliga beträffar, enär sådana personer i de fall, då sterilisering beträffande dem kan komma i fråga, i regeln sakna rättslig handlingsförmåga; enligt det finska lagförslaget skulle sterilisering sålunda, med undantag för de fallandesjuka, endast i ett fåtal fall kunna drabba personer, vilka icke kunde steriliseras enligt den svenska lagen. Den principiella skillnaden emellan det finska lagförslaget och den svenska lagen minskades betydligt därigenom, att riksdagen i enlighet med stora utskottets förslag beslöt från kretsen av de personer, å vilka tvångssterilisering skulle kunna verkställas, utesluta de fallandesjuka. Efter sagda ändring framträder den mindre betydelse, som Finlands steriliseringslag i jämförelse med Sveriges lag tillmäter individens självbestämningrätt, huvudsakligen däri, att vår lag i motsats till den svenska möjliggör tvångskastrering på kriminalpolitisk indikation.

Genom de av riksdagen vidtagna ändringarna erhöll 1 § i steriliseringslagen följande lydelse:

Sinnesslö (idiot), sinnessvag (imbecill) och sinnessjuk må efter förordnande steriliseras, där med fog kan befaras, att sådan undermålighet skulle övergå på hans avkomlingar, eller där det är sannolikt, att hans barn till följd av sådan undermålighet hos honom, komme att sakna omvårdnad.

Lag samma vare, där någon genom laga kraft vunnit dom befunnits skyldig till brott eller försök till brott, som utvisar, att hans könsdrift är abnormt stark eller missriktad, och det med fog kan befaras, att han förty är för annan person farlig.

Närmare bestämmelser angående vad med de i steriliseringslagen nämnda kategorierna av undermåliga personer avses meddelas i steriliseringsförordningens 1 §, som lyder: »I steriliseringslagens 1 § avses med sinnesslö (idiot) intellektuellt undermålig person, vars intellektuella utveckling icke höjer sig över den normala nivån hos ett omkring 6 år gammalt barn, och med sinnessvag (imbecill) intellektuellt undermålig person, vars intellektuella utveckling icke överstiger en 14 åringens nivå, samt med sinnessjuk person, som kroniskt eller periodvis lider av schizofreni eller ock manisk-depressiv eller annan sinnessjukdom, som konstaterats vara ärftlig.»

Tvångssterilisering är ej tillåten beträffande personer, vilka lida av epilepsi eller psykopati. Sterilisering får verkställas å sådana undermåliga endast i fall, då nämnda defekter hava givit upphov till sådan intellektuell undermålighet, vilken kan motivera åtgärden, eller där ärftlig epilepsi lett till anfall av sinnessjukdom eller till varaktig sinnessjukdom¹⁾.

Förordningens 1 § klargör, att sinnessjukdom måste vara ärftlig för att person, som lider därav, skall kunna underkastas tvångssterilisering. Såsom ärftliga sinnessjukdomar nämnas i förordningen uttryckligen schizofreni och manisk-depressiv psykos, men överlämnas beträffande övriga psykoser åt lagskiparen att avgöra frågan om sjukdomens ärftliga karaktär. Härigenom bereder förordningen lagskiparen möjlighet att beakta psykiatrins senaste vinningar. Sinnessjukdom, som utgör grund för sterilisering, kan vara kronisk eller periodvis uppträdande. Frågan, huruvida en person, som periodvis lider av sinnessjukdom, kan underkastas tvångssterilisering under någon av de intervaller, då han icke besväras av sjukdomen, kan giva anledning till

¹⁾ Mäkelä, a. a. s. 138.

tvekan.¹⁾ För en negativ uppfattning torde kunna åberopas lagens ord (»sinnessjuk») och framhållas, att en person, som periodvis lider av psykos, icke är sjuk under intervallerna. Då emellertid i förordningen uttryckligen säges, att med sinnessjuk avses person, som kroniskt eller periodvis lider av sinnessjukdom, vilken konstaterats vara ärftlig, bör frågan enligt vårt förmenande besvaras jakande. Vid en negativ tolkning kunde en steriliseringsansökan, som vore väl grundad då den inlämnas, visa sig sakna grund då avgörandet skall träffas, enär en förbättring av tillståndet kan inträda under den tid förfarandet i steriliseringsärendet pågår. Det synes, som om berörda negativa tolkning hade påverkats av den omständigheten, att i händelse frågan besvaras jakande, kunde tvångssterilisering stundom komma i fråga beträffande sinnessjuka, vilka äga rättslig handlingsförmåga, och denna möjlighet har praxis åtminstone till en början syntts vilja undvika. Denna praxis' ståndpunkt må hava sitt berättigande, men kan knappast anses vara överensstämmande med lagen.

I fråga om de intellektuellt undermåliga väcker det uppmärksamhet, att lagstiftaren beträffande den intellektuella utvecklingen av de imbecilla uppställt en ganska hög åldersgräns, nämligen fjorton år. Härvid torde det hava varit lagstiftarens mening, att till de intellektuellt undermåliga kunde räknas alla i någorlunda hög grad med sådan undermålighet behäftade personer. Och härvid har lagstiftaren uppenbarligen letts av eugeniska motiv. Just de intellektuellt undermåliga personer, vilka stå på en högre nivå, äro farliga för rasens framtid, ty de kunna ingå äktenskap eller ävla barn utom äktenskap, vilket kan hava till följd, att deras mindervärdighet överföres till kommande släkten, varemot idioterna i regeln äro ofarliga i detta avseende. Vid fastställandet av den övre åldersgränsen bör man icke blint trygga sig till de kända metoderna för utrönande av den intellektuella utvecklingen, ehuru jämväl dessa metoder

¹⁾ Jfr. Mäkelä, a. a. s. 137 f.

kunna vara till nytta, då det gäller att uppnå ett riktigt resultat. Avgörandet bör träffas med beaktande av den intellektuellt undermåligas hela personlighet, hans möjligheter att såsom individ och medlem av samhället reda sig i livets kamp¹⁾.

I motiveringen till regeringens proposition framhålles, att lagförslagets ordalydelse icke ställer hinder i vägen för den tolkning, att rashygieniska och sociala skäl finge beaktas såsom kompletterande varandra, varför enligt den uppfattning, som är i motiveringen företrädd, en person, som hör till de i 1 § 1 mom. av lagförslaget nämnda grupperna, kunde underkastas tvångssterilisering jämväl i fall, där varken rashygienisk synpunkt ensam eller social synpunkt allena, utan endast båda i förening utgjorde tillräckligt motiv för sterilisering. Med godkännande av anförda uppfattning föreslog riksdagens ekonomieutskott i sitt med anledning av propositionen avgivna betänkande, att till 1 § 1 mom. steriliseringslagen måtte tilläggas följande: »så ock i det fall, att båda dessa omständigheter i förening anses påkalla sagda åtgärd, även om den ena av dem ensamt för sig icke skulle anses såsom tillräcklig orsak därtill.» Av annan mening var riksdagens stora utskott, i det utskottet beslöt utesluta det av ekonomieutskottet gjorda tillägget. Härigenom erhöll lagen, i den form den godkändes av riksdagen, en ordalydelse, enligt vilken tvångssterilisering av sinnesslö, sinnessvag eller sinnessjuk är möjlig endast i händelse en rashygienisk eller en social synpunkt ensam för sig utgör tillräckligt motiv för åtgärden.

Steriliseringslagens 1 § skulle alltså icke i och för sig utgöra hinder för tvångssterilisering av sinnessjuk enbart på sociala skäl. Men enligt 1 § i steriliseringsförordningen hör såsom »sinnessjuk» (1 § steriliseringslagen) betraktas endast person, som lider av ärftlig sinnessjukdom. För tvångssterilisering av sinnessjuk äro alltså enbart rashygieniska skäl tillfyllest, men på sociala skäl får tvångssterilisering verkställas å

¹⁾ Mäkelä, a. a. s. 140.

sinnessjuk person endast under den förutsättningen, att hans sjukdom är ärftlig, m. a. o.: jämte tillräcklig social indikation böra jämväl rashygieniska skäl medverka. En social indikation utgör alltså i intet fall ensamt för sig tillräcklig grund för sterilisering av sinnessjuk. Däremot kan en person, som är sinnesslö eller sinnessvag, underkastas tvångssterilisering enbart på sociala skäl, alltså även då den intellektuella undermåligheten icke kan anses vara ärftlig.

Den till sterilisering berättigande sociala indikationen utgöres av faran, att undermålig persons barn till följd av hans undermålighet komme att sakna omvårdnad. Med omvårdnad avses i lagen personlig vård och uppfostran, vilka för barnets utveckling till en duglig medborgare äro av lika stor betydelse som omsorgen om hans fysiska behov. Däremot kan oförmåga att försörja barn icke utgöra steriliseringsgrund. I fall av sådan oförmåga ankommer det å samhället att träda hjälpande emellan. I Finland erhåller den enskilde i sådana fall hjälp främst i form av kommunal fattigvård, varom stadgas i lag. En lag, som möjliggjorde sterilisering på enbart ekonomiska skäl, innebure ett slags konkursförklaring från samhällets sida. Och dessutom skulle en sådan lag i avseende å möjligheten att fortplanta sig försätta de fattiga och de bemedlade i olika ställning. Ehuru lagen sålunda icke tillåter sterilisering på ekonomiska skäl, så kan det icke förnekas, att ekonomiska faktorer medelbart kunna hava ett visst inflytande vid fattande av steriliseringsbeslut, nämligen vid bedömandet av frågan, huruvida undermålig persons barn till följd av undermåligheten komme att sakna vård och uppfostran.¹⁾

Steriliseringslagens 1 § 2 mom. möjliggör tvångssterilisering på kriminalpolitiska skäl, nämligen i fall, där någon genom laga kraft vunnit dom befunnits skyldig till brott eller försök till brott, som utvisar att hans könsdrift är abnormt stark eller missriktad och det med fog kan befaras,

¹⁾ Se *Mäkelä*, a. a. s. 137. Jfr. dock *Planting*, J. F. T. 1936 s. 160 ff.

att han förty är för annan person farlig. Genom sterilisering kunna kriminalpolitiska syftemål främjas endast i händelse åtgärden innebär avlägsnande av könskörtlarna (kastring). Såsom förutsättning för tvångskastring komma i fråga icke blott de s. k. sedlighetsbrotten, utan jämväl andra brott, vilka utvisa en abnorm könsdrift. En välbehörlig garanti mot en för långtgående användning av tvångskastring utgör den av lagen uppställda förutsättningen, att den ifrågavarande personen på grund av sin abnorma könsdrift bör vara för annan person farlig. Lagstiftaren har icke meddelat närmare anvisningar därom, huru farligheten skall bedömas, utan överlämnat åt lagskiparen att avgöra frågan.¹⁾ För att kunna motivera åtgärden behöver det begångna brottet ej vara straffbart in concreto, utan är det tillfyllest, att de objektiva kännetecknen på ett brott, som utvisar en abnorm könsdrift, blivit genom laga kraft vunnit dom konstaterade. Sålunda kan en person, vilken såsom otillräknelig icke kunnat fällas till straff, underkastas tvångskastning. Föreligger målsägandebrott, kan den omständigheten, att brottet utvisar, att gärningsmannen på grund av abnorm könsdrift är farlig för annan person, icke berättiga allmän åklagare att åtala brottet, varför det blir beroende av målsäganden huruvida gärningen blir konstaterad genom domstolsutslag, vilket ju är en nödvändig förutsättning för tvångskastning. Det är mycket tvivelaktigt, huruvida allmän åklagare i fall, då han, t. ex. på grund av att de subjektiva förutsättningarna för straffbarheten saknas, ej kunde framställa straffanspråk, dock kunde yrka, att domstol skall konstatera förefintligheten av de objektiva kännetecknen på ett brott, som utvisar en abnorm könsdrift, vilket konstaterande skulle möjliggöra framställning till medicinalstyrelsen om kastring. Finlands rättsordning känner ej straffrättslig fastställsetalan. Då härav följer, att allmänna åklagaren, på det kastreringsåtgärden bleve möjlig, borde mot sin övertygelse yrka straff även i sådana fall, då den

¹⁾ Se *Honkasalo*, Nordisk Tidsskrift for Strafferet 1935 s. 125 f.

åtalade t. ex. på grund av otillräknelighet ej kunde fällas till straff, vore det skäl att i lagen införa ett stadgande, som möjliggjorde en sådan fastställsetalan.

Vid tiden för utarbetandet av den svenska steriliseringslagen rådde stor oenighet i frågan, huruvida lagstiftningsåtgärder voro av nöden för att reglera frågan om sterilisering av personer, vilka äga juridisk handlingsförmåga. Den härskande meningen syntes finna lagstiftningsåtgärder onödiga, detta på den grund, att samtycke av person med rättslig handlingsförmåga enligt gällande rätt skulle upphäva rättsstridigheten hos det ingrepp i den kroppsliga integriteten sterilisering innebär, därest för åtgärden kunde åberopas bärande skäl. Anhängarna av denna uppfattning förneka icke, att upphävande av fortplantningsförmågan är att betrakta som sådan svår kroppsskada, vars rättsstridighet icke kan upphävas allenast genom vederbörandes samtycke. Men enligt deras åsikt kunde rättsstridigheten bli upphävd genom giltigt samtycke i förening med den s. k. positiva intresskollisionen; sterilisering borde m. a. o. betraktas såsom rättmätlig, då det offentliga intresse, som talar för fortplantningsförmågans upphävande, är större än det offentliga intresse, som är förknippat med fortplantningen. Nämnade uppfattning har i allmänhet ej vunnit understöd i finsk doktrin. Det kan naturligtvis icke bestridas, att vissa lagstadganden, såsom till exempel äktenskapslagens bestämmelser om äktenskapshinder, utvisa, att rättsordningen i fråga om undermålighet av visst slag tillmäter förstnämnda intresse större betydelse än det sistnämnda. Men därav följer ingalunda, att den enskilde finge på eget bevåg genom sterilisering förverkliga rättsordningens syfte. Då ett offentligt intresse av första rang är i fråga, bör även det för ändamålets uppnående nödiga medlet godkännas av lagstiftaren och dess användning ställas under kontroll i de fall, då missbruk därav kunde leda till irreparabla följder. Sistnämnda uppfattning har jämväl i Sverige vunnit allt större understöd.¹⁾

¹⁾ Se Betänkande angående sterilisering avgivet av befolkningskommisionen, Stockholm 1936.

Steriliseringslagens 2 §, som reglerar den frivilliga steriliseringen, har följande lydelse:

Sterilisering å person, som äger rättslig handlingsförmåga, må, även om de i 1 § nämnda förutsättningarna saknas, på dennes ansökan tillåtas, där med fog kan befaras, att han i äktenskap får undermåliga barn eller att han till följd av abnormt stark eller missriktad könsdrift komme att begå brott.

Tillstånd till sterilisering kan naturligtvis alltid beviljas på ansökan av person med rättslig handlingsförmåga, där förutsättningarna för tvångssterilisering föreligga. Frivillig sterilisering kommer ytterligare i fråga på grund av sådan undermålighet, som ej kan motivera tvångssterilisering. Men ärftlighetsrisken kan motivera frivillig sterilisering endast under den förutsättningen, att vederbörande person ingått eller önskar ingå äktenskap, och genom åtgärden vill utesluta möjligheten att i en laglig förbindelse få barn. Tillstånd till åtgärden kan alltså icke beviljas, om ansökningen motiverats därmed, att sökanden utom äktenskap kunde få undermåliga barn. Enligt åberopade lagrum är det uppenbart, att tillstånd till sterilisering kan beviljas enbart på den grund, att sökanden själv är undermålig, men icke på den grund, att hans blivande make är undermålig.¹⁾

Grundade skäl kunna ej heller åberopas för den uppfattningen, som av en författare gjorts gällande,²⁾ nämligen, att den, som anhåller om frivillig sterilisering, redan borde hava ingått äktenskap. Lagens ordalydelse tvingar ingalunda till en tolkning, som uppenbart står i strid med lagens mening.³⁾

Lagstiftaren har överlämnat åt lagskiparen att in casu avgöra, när undermålighet skall anses utgöra tillräcklig grund

¹⁾ Så även *Mäkelä*, a. a. s. 142 f. Av annan mening *Planting* i ovan anförda artikel s. 167.

²⁾ Se *Planting*, ib. s. 167.

³⁾ Så även *Mäkelä*, a. a. s. 143.

för sterilisering. Tillstånd till åtgärden kan utan tvivel beviljas på grund av fallandesot, vilken icke härrör av övervägande yttre orsaker, och på grund av medfödd dövstumhet, varigenom personer, som lida av sådan epilepsi eller av sådan dövstumhet, beredas möjlighet att erhålla tillstånd att ingå äktenskap. (Enligt 12 § äktenskapslagen må den, som är behäftad med fallandesot, vilken icke härrör av övervägande yttre orsaker, ej ingå äktenskap utan tillstånd av republikens president, och dövstum ej utan sådant tillstånd träda i äktenskap med annan dövstum, förutom där enderas dövstumhet icke är medfödd). Åtgärden kan motiveras även av ärftliga öron- och ögonanomalier och -sjukdomar eller ock av missbildningar, defekter i bensystemet, defekter i extremiteterna och andra sådana defekter, där dessa äro ärftliga. Defekten bör dock vara av så allvarlig beskaffenhet, att den ifrågavarande personens livsduglighet måste ifrågasättas. Beträffande kvinna kan åtgärden bifallas, där hon är bärare av blödarsjukans arvsanlag. Jämväl svårartad, ärftlig psykopati kan utgöra grund för åtgärden. Däremot torde tillstånd ej kunna beviljas, där syfilis, tuberkulos eller sockersjuka föreligger. Steriliseringsförordningens 2 § förutsätter ej ovillkorligen, att störingar förmärkts hos den ärftligt belastade själv.¹⁾

Vidkommande sterilisering i inskränkt mening har frågan om innebörden av begreppet person med rättslig handlingsförmåga givit anledning till meningsskiljaktighet. Enligt en åsikt skulle den rättsliga handlingsförmågan inträda först vid fyllda 21 år, enligt en annan åsikt vore en person berättigad att anhålla om steriliseringsåtgärd långt tidigare, dock i ingen händelse förr än vid fyllda 15 år.²⁾ Enligt finsk lag inträder den fullständiga juridiska handlingsförmågan vid fyllda 21 år. Men även därförinnan äger personen i vissa avseenden rättslig handlingsförmåga. Enligt 16 § förmynderskapslagen äger den, som fyllt 15 år, råda

¹⁾ Se *Mäkelä*, a. a. s. 141 f.

²⁾ Se *Mäkelä*, a. a. s. 145 f.

över det han genom eget arbete förvärvat och enligt äktenskapslagen äger man, som fyllt 18 år och kvinna, som fyllt sjutton år, träda i äktenskap, varjämte republikens president kan bevilja omyndig tillstånd att ingå äktenskap vid tidigare ålder. Då upphävande av fortplantningsförmågan genom sterilisering i egentlig mening är i fråga, bör spørsmålet om handlingsförmågan avgöras enligt reglerna för den civilrättsliga handlingsförmågan. I detta avseende kunna stadgandena rörande den straffrättsliga ansvarighetsåldern icke vara normgivande. Den mening synes grundad, enligt vilken ifrågavarande åtgärd kan begäras av sådan person, vilken äger handlingsförmåga i avseende å ingående av äktenskap. Fortplantning och upphävande av fortplantningsförmågan ansluta sig så intimt till frågan om ingående av äktenskap, att en person, vilken enligt lag äger handlingsförmåga i avseende å sistnämnda rättsärende, måste anses habil att taga initiativ i avseende å fortplantningsförmågans upphävande. Däremot torde all anledning saknas att anse person berättigad att taga ett sådant initiativ vid tidigare tidpunkt. Naturligtvis föreligger den faran, att en person redan i yngre år kan avla barn utom äktenskap. Vid bedömandet av handlingsförmågan kan nämnda fara dock icke tagas i betraktande, enär enligt paragrafen frivillig sterilisering alltid bör grundas därå, att det med fog kan befaras, att den ifrågavarande personen i äktenskap skulle få undermåliga barn. Vid sådant förhållande kan det knappast anföras någon beaktansvärd synpunkt, enligt vilken personer, som ännu icke uppnått ovan nämnda relativa åldersgräns, borde tillerkännas handlingsförmåga i berört hänseende. Den omständigheten, att en person, som ännu icke uppnått fullständig handlingsförmåga, äger initiativrätt i ännämmt avseende, kan icke anses medföra någon social fara, ty de utlåtanden, vilka enligt gällande bestämmelser böra införskaffas, och medicinalstyrelsens avgöranderätt utgöra en tillräcklig garanti mot ogrundad sterilisering.

I detta sammanhang är det skäl att beröra vissa rätts-

institut, vilka mer eller mindre begränsa individens rättsliga handlingsförmåga. Härvid må först nämnas lagen om fattigvården av den 1 juni 1922, som i 59 § stadgar, att person, som av kommun åtnjuter full försörjning, vilken kan antagas vara under hans återstående livstid, står under fattigvårdsnämnds förmyndarskap, och i 60 §, att minderårig, som på fattigvårdens bekostnad erhåller full och ständig vård och uppfostran utom föräldrars eller förmyndares hem, står under fattigvårdsnämnds förmyndarskap, tills han fyller tjuguet år eller ingår äktenskap. Av sistnämnda lagrum framgår tydligt, att omyndighet, varom stadgas i nämnda paragrafer, icke gör den omyndige inkapabel att ingå äktenskap, varav utan vidare bör anses följa, att han äger rättslig handlingsförmåga vad den därmed i nära sammanhang stående steriliseringsfrågan beträffar. Till ett alldeles enahanda resultat kommer man beträffande den begränsning av unga personers handlingsförmåga, som följer av den i 21 § av lagen om barnskydd den 17 januari 1936 förutsatta förmyndarskapet. I 24 § av sagda lag stadgas nämligen, att de i lagen åsyftade skyddsåtgärderna skola upphöra beträffande sådan omyndig, i händelse han ingått äktenskap, vartill han trots förmyndarskapet är kapabel i händelse de allmänna förutsättningarna därför föreligga. Ej heller den i 19 § 1 mom. förmyndarskapslagen stadgade omyndigheten på grund av slöseri eller dryckenskap gör den omyndige inkapabel i detta avseende. Annorlunda förhåller det sig med person, som blivit ställd under förmyndarskap på grund av sinnessjukdom eller annan själslig defekt. Sådan omyndighet måste anses utesluta rättslig handlingsförmåga i det avseende, varom nu är fråga¹⁾.

Steriliseringslagens 2 § tillåter frivillig sterilisering endast på rashygieniska skäl. På sociala skäl är upphävande av fortplantningsförmågan tillåtet endast under de i 1 § nämnda förutsättningarna. Där förutsättningarna för tvångssterilise-

¹⁾ Av samma mening *Granfell* i ett utlåtande till medicinalstyrelsen.

ring föreligga, kan vederbörande person även själv ansöka om sterilisering, i de sällsynta fall, då tvångssterilisering av person, som äger rättslig handlingsförmåga, kommer i fråga.

Nu ifrågavarande lagrum reglerar jämväl den frivilliga kastreringen. Begäres sådan åtgärd av person med rättslig handlingsförmåga, kan ansökningen bifallas, där med fog kan befaras, att han till följd av abnormt stark eller missriktad könsdrift komme att begå brott. Tvångskastrering förutsätter alltså, förutom konstaterat brott, farlighet hos gärningsmannen; frivillig kastrering åter endast en å könsdriften grundad stark höjelse till brott. Det torde emellertid icke vara att befara, att kastrering alltför ofta skall komma till användning, enär sterilisering genom avlägsnande av könskörtlarna i allmänhet icke begäres. Spörsmålet om den rättsliga handlingsförmågan i de fall, då sistberörda åtgärd kan komma i fråga, har avgjorts av lagstiftaren, i det 5 § 2 mom. av steriliseringsförordningen stadgar, att avlägsnande av könskörtlarna må företagas blott å person, som fyllt 21 år och har en abnormt stark eller missriktad könsdrift. Lagstiftaren har uppenbarligen fastställt denna åldersgräns med beaktande av de menliga följder kastreringen eventuellt kan medföra för en ung person. Det föreligger ingen anledning att anse en person berättigad att ansöka om kastrering före den tidpunkt, då åtgärden tidigast kunde verkställas.¹⁾

Steriliseringslagens 3 § lyder:

Förordnande om eller tillstånd till sterilisering meddelas av medicinalstyrelsen;

och dess 4 §:

Framställning om sterilisering av person, som i 1 § 1 mom. nämnes, skall, där han är för vård intagen å

¹⁾ Så även *Mäkelä* a. a. s. 147. I sitt ovannämnda sakkunnigutlåtande har *Granfelt* ansett, att den juridiska handlingsförmågan i detta avseende inträder vid fyllda aderton år eller alltså vid samma ålder som den fullständiga ansvarigheten i straffrättsligt hänseende.

sinnessjukhus eller annan därmed jämförlig anstalt, göras av anstaltens föreståndare och i annat fall av hälsovårdsnämnden.

Är vederbörande intagen i straffanstalt, skall framställning i fall, som i 1 § 2 mom. sägs, göras av anstaltens föreståndare och i annat fall på landet av kronofogde eller länsman samt i stad av stadsfiskal eller polischef.

I anseende till att själsligt undermåliga förvaras i anstalter av mycket olika slag, hade det kanske varit på sin plats att i förordningen angiva, vad som med annan med sinnessjukhus jämförlig anstalt (lagens 4 §) hör förstås. Kan anstalt, vari förvaras person, vars sterilisering kan komma i fråga, icke räknas till nämnda kategori, är hälsovårdsnämnd befogad att göra framställning om sterilisering. Beträffande sterilisering på i 1 § 2 mom. steriliseringslagen omnämnda grunder skall framställningen göras av föreståndare för straffanstalt, där vederbörande är intagen i sådan anstalt, men i annat fall på landet av kronofogde eller länsman samt i stad av stadsfiskal eller polischef, även i de fall, då vederbörande är intagen å sinnessjukhus eller annan därmed jämförlig anstalt.

Lagens 5 §:

Innan förordnande om eller tillstånd till sterilisering meddelas, skall, om vederbörande person är gift, hans maka och, om han är ställd under förmyndarskap, förmyndaren så vitt möjligt beredas tillfälle att yttra sig i saken.

Medicinalstyrelsen må ock, där den prövar sådant nödigt, förordna om vittnesförhör vid underrätt å vederbörande persons hemort. Har framställning om sterilisering gjorts med stöd av 1 § 2 mom. och önskar den, som framställningen angår, få åberopade vittnen hörda, förordne medicinalstyrelsen likaså om anställande av förhör vid sagda rätt.

Förstnämnda moment i lagen har givit upphov till en missuppfattning. Man har på grund av detta lagrum ansett det möjligt, att förordnande om eller tillstånd till sterilise-

ring av en person kunde meddelas utan att någon i steriliseringsförfarandet skulle bevaka hans intressen. En sådan uppfattning torde icke kunna försvaras. Steriliseringsförfarandet är process, om ock en sådan av speciellt slag, varför de allmänna processuella grundsatserna i tillämpliga delar böra lända till efterrättelse. Till de processuella principerna hör regeln: *audiatur et altera pars*. Nödvändigheten av en rättsbevakare framgår dessutom av ett positivt stadgande, nämligen 8 § steriliseringslagen. Det måste finnas en person, till vilken delgivning kan ske och som vid behov kan överklaga steriliseringsutslaget. Nu ifrågavarande moment måste därför anses hava karaktären av en supplerande bestämmelse. Denna bestämmelse bör enligt vårt förmenande förstås sålunda, att vederbörandes make eller förmyndare såvitt möjligt böra höras i ärendet, även där hans personliga talan blivit bevakad, detta på grund av de välgående synpunkter de kunna hava att framföra i steriliseringsärendet, den förstnämnda i sin egenskap av make och förmyndaren såsom vårdare av hans ekonomiska intressen.

Såsom redan framhållits, kan även den, som står under förmyndarskap, vara berättigad att i fråga om sterilisering utföra sin talan. Detta är fallet t. ex. då han jämlikt stadgandena i 59 eller 60 § av lagen om fattigvård står under fattigvårdsnämnds förmyndarskap eller då han enligt 19 § 1 mom. förmyndarskapslagen förklarats ommyndig på grund av slöseri eller dryckenskap. Myndighet, som utövar förmyndarskap, och förmyndare böra i sådant fall höras endast upplysningsvis. Annat är förhållandet, där vederbörande icke kan utföra sin personliga talan. I sådana fall är rättsbevakarens hörande rentav en processuell grundförutsättning. I ett sådant fall kan fattigvårdsnämnd ej bevaka sin myndlings talan, men dess hörande kommer i fråga på grund av nu ifrågavarande 5 § 1 mom. steriliseringslagen. Även där vederbörande har förmyndare, som är berättigad att utföra hans personliga talan, kan det vara nödvändigt att utse en särskild rättsbevakare. Så är förhållandet, där

i 65 § förmynderskapslagen förutsatt intressekollision föreligger. Är rättsbevakare av nöden endast för steriliseringsförfarandet, bör jämlikt 66 § förmynderskapslagen god man, och icke förmyndare, utses.

Angående förfarandet i steriliseringsprocessen innehåller steriliseringsförrordningen endast några knapphändiga bestämmelser. Sålunda stadgas i förordningens 2 §, att »framställning eller ansökan om sterilisering skall skriftligen göras hos medicinalstyrelsen» och att »ansökan bör vara egenhändigt underskriven» ävensom att till densamma bör fogas »av vederbörande registermyndighet eller i 4 § steriliseringslagen nämnd föreståndare utfärdat identitetsbevis samt, i de i 1 § 1 mom. och 2 § steriliseringslagen nämnda fall, läkares på personligen företagen undersökning grundade utlåtande beträffande på saken verkande omständigheter och den ifrågasatta åtgärdens behövlighet ävensom i det i 1 § 2 mom. av sagda lag nämnda fall, domstolens beslut i ärendet. I framställningen, så och i ansökningen, skall dessutom föreslås, i vilket sjukhus steriliseringen borde verkställas». Lagrummet stadgar ej, att läkarutlåtande skall införskaffas, då tvångskastrering är ifrågasatt. Men då sådan åtgärd, förutom genom laga kraft vunnen dom konstaterat brott, förutsätter, att vederbörande är farlig för annan person, kan medicinalstyrelsen knappast besluta kastrering utan att utlåtande av läkare föreligger. Medicinalstyrelsen äger alltid införskaffa läkarutlåtande och annan erforderlig utredning (se 3 § i förordningen.) Praxis har utvecklat sig därhän, att medicinalstyrelsen, då läkarutlåtandet är ofullständigt eller fallet tvivelaktigt, ytterligare inforrdrar utlåtande av psykiater.

Förordningens 3 §, som reglerar förfarandet i den avgörande instansen, lyder: »Framställning eller ansökan om sterilisering handlägges i medicinalstyrelsen på sätt där- om är särskilt stadgat. Förordnande om eller tillstånd till sterilisering må icke meddelas, innan medicinalstyrelsen, efter erhållen tillförlitlig utredning beträffande på saken

verkande omständigheter samt, där anledning därtill yppas, efter sakkunnigas hörande, förvissat sig om sådan åtgärds behövlighet.» Enligt förordningen den 13 juni 1935, som innehåller bestämmelser angående medicinalstyrelsens sammansättning, skola i behandlingen av steriliseringsärende deltaga generaldirektören, vederbörande avdelningschef (det medicinalråd, ä vilket ärendena rörande sinnessjukhus, sinnessjukvård och rättspsykiatri ankomma) och de ledamöter av vetenskapliga rådet, till vilkas område ärendet hör. Förutom den ledamot, som företräder psykiatrin, kunna således i ärendets behandling deltaga de ledamöter av rådet, vilka företråda juridiken, kirurgin och obstetrike¹⁾

Lagens 6 §:

När förordnande eller tillstånd till sterilisering av medicinalstyrelsen meddelas, bör den tillika bestämma, huru steriliseringen skall verkställas. Ej må dock, förutom i fall, som avses i 1 § 2 mom., eller där person med rättslig handlingsförmåga själv därtill samtycker och särskilda skäl äro för handen, tillämpas förfarande, varigenom förmågan att idka könsumgånge upphäves.

I 5 § av förordningen stadgas, att sterilisering verkställas antingen genom att avklippa könskörtlarnas utförsgångar (Salpingectomy, Vasectomy) eller genom att avlägsna könskörtlarna (Castratio). Sterilisering skall verkställas å sjukhus, som av medicinalstyrelsen därtill godkänts. Avlägsnande av könskörtlarna må företagas blott å person, som fyllt 21 år och har en abnormt stark eller missriktad könsdrift.

Lagens 7 § lyder:

Sterilisering skall verkställas av läkare å sjukhus.
Åtgärd, varom i 1 § stadgas, verkställas i statens sjukhus avgiftsfritt.

och dess 8 §:

Över medicinalstyrelsens beslut, varigenom sterilisering påbjudits, må besvär anföras senast före klockan

¹⁾ Se *Mäkelä*, a. a. s. 150.

tolv å trettionde dagen från delgivningen i högsta domstolen, som skall handlägga ärenden av förenämnd beskaffenhet i brådskande ordning.

Sterilisering skall alltid verkställas å sjukhus och i framställningen eller ansökningen skall alltid föreläs, i vilket sjukhus åtgärden skall verkställas. Sjukhuset godkännes eller bestämmes av medicinalstyrelsen särskilt för varje fall. Operationen är avgiftsfri endast då den sker å statens sjukhus och på grund av 1 § steriliseringslagen.

Förordningens 4 § lyder: »Ej må sterilisering på grund av medicinalstyrelsens förordnande eller tillstånd företagas, innan beslutet i saken vunnit laga kraft, ej heller senare än ett år därefter.« Utslagets verkställande skulle göra ändringssökande ändamålslost. För åtgärdens verkställande har fastställts en viss frist uppenbarligen därför, att de förutsättningar, varå åtgärden grundats, kunna undergå förändring, varför de böra ånyo konstateras och nytt förordnande eller tillstånd meddelas i händelse fristen gått till ända.

Enligt förordningens 6 § bör läkare, som verkställt sterilisering, inom en månad därefter göra anmälan om sin åtgärd hos medicinalstyrelsen.

Lagens 9 §:

Den, som tagit del i handläggning av ärende, som i denna lag nämnes, eller i tjänsten eller befattningen erhållit vetskaper därom, är pliktig att hemlighålla, vad sålunda till hans kännedom kommit.

På det hälsovårdsnämnd måtte erhålla kännedom om förekommande fall av sinnesslöhet och imbecillitet, föreskriver förordningens 7 §: »Angående sinnesslött eller sinnessvagt barn, varom folkskoleinspektör i fall, som i 4 § 2 mom. läropliktslagen den 15 april 1921 sägs, erhållit vetskaper, bör han göra anmälan hos hälsovårdsnämnden inom en månad efter det han lämnat sitt samtycke till barnets befrielse från fullgörande av läroplikt. Efter det

sådan anmälan ingått till hälsovårdsnämnd, bör den pröva, huruvida skäl förefinnes att göra framställning om sterilisering.»

Enligt förordningens 8 § fastställer medicinalstyrelsen de formulär, enligt vilka i 2 § nämnt läkarutlåtande och i 6 § omförmäld anmälan böra avfattas, samt meddelar övriga närmare anvisningar och föreskrifter beträffande tillämpningen av förordningen.

I det föregående har i korthet redogjorts för innehållet av steriliseringslagen och steriliseringsförordningen. Den å dessa författningar grundade kortvariga praxis medger ännu icke avgivandet av ett slutligt omdöme om dem. Det kan dock redan sägas, att lagtillämparen funnit dem i stort sett ändamålsenliga och i praktiskt avseende tillfredsställande, om ock vissa kompletterande och förtydligande bestämmelser kunna visa sig vara av behovet påkallade. Ej heller har lagens tillämpning råkat i konflikt med den allmänna opinionen, vilket emellertid delvis kan bero därav, att densamma blivit tillämpad med stor varsamhet. Den omständigheten, att medicinalstyrelsen vid utgången av år 1937 hade meddelat förordnande om sterilisering av sammanlagt 149 kvinnor och 39 män och beviljat tillstånd till sterilisering av inalles 40 kvinnor och 9 män samt förordnat om kastrering av 1 kvinna och 9 män och bifallit kastrering av 2 kvinnor och 2 män, utvisar, att lagen icke blivit en död bokstav.
